

Carlo Vercellone*

UDK 330.831.8:330.111.64
JEL Classification A13, D30, B51

PREMA DRUŠTVENOM BLAGOSTANJU ZAJEDNIČKOG?

Svrha je ovog izlaganja pokazati zašto su institucije društvenog blagostanja (Welfare) danas glavni ulog u igri kapitalističkog upravljanja takozvanom krizom državnog duga i sukoba koji bi mogli odrediti model alternativnog razvitka nasuprot sadašnje neoliberalne politike štedljivosti i privatizacije.

U toj perspektivi moje će izlaganje biti podijeljeno u dva dijela.

U prvom dijelu namjera mi je osvijetliti neke elemente, koji su često prikriiveni, a koji istovremeno pridonose objašnjenju naravi sadašnje krize, kao i stratešku ulogu koju imaju politike eksproprijacije institucija Welfarea.

U drugom dijelu nastojat ću pokazati način na koji, unutar institucija Welfarea, kriza iznosi na vidjelo alternativu između dva suprotna modela društva i regulacije ekonomije zasnovane na pokretačkoj ulozi znanja i njegova širenja.

Ključne riječi: institucije Welfarea, državni dug, dužnička kriza, socijalizirane nadnice, ekonomija zasnovana na znanju, politike štedljivosti

* C. Vercellone, docent na Sveučilištu Sorbona Pariz. (E-mail: carlo.vercellone@univ-paris1.fr).

Ovo je tekst njegova izlaganja održanog na simpoziju "Moderna emancipacija - emancipacijske moderne" koji su u čast Matka Meštrovića 6. prosinca 2013. upriličili Ekonomski institut i NetClub MAMA u Zagrebu. S talijanskog preveo Luka Bogdanić.

I. Kognitivni i financijalizirani kapitalizam spram ekonomije utemeljene na znanju: institucije društvenog blagostanja, ulog u igri

Dužnička kriza izražava i pogoršava strukturna proturječja između rentijerske logike kognitivnog i financijaliziranog kapitalizma, i uvjeta koji su u osnovi reprodukcije ekonomije utemeljene na znanju i *proizvodnji čovjeka za čovjeka*.

U središtu je te proturječnosti sustav države blagostanja (Welfare State) koji je, u svom dvostrukom aspektu, nerazdvojivom od načina proizvodnje i *raspodjele* bogatstva, glavna meta politike štedljivosti i liberalizacije što ih zahtijevaju financijska tržišta i slavna trojka (Komisija EU, ESB, MMF).

S tim u vezi valja zapaziti da je, na primjer, François Chesnais potpuno u pravu, kada u svojoj posljednjoj knjizi, posvećenoj *nezakonitom dugu*, podsjeća na jedan dokument MMF-a iz 2010. u kojem se sasvim jasno kaže, da dužnička kriza zapravo nije ništa drugo do li žuđena prilika da se »*usprije tamo, gdje su drugi pristupi doživjeli neuspjeh*«. (citirano prema Chesnais 2010, str. 8).

Nasuprot logici grabeža i uništavanja, čiji je nositelj neoliberalni kapitalizam, ipak treba konstatirati kako veliki dio ljevice i njenih *činovničkih* ekonomista fatalistički prihvaćaju željezne zakone financijskih tržišta. U najboljem slučaju oni pribjegavaju potpuno defanzivnom stavu obrane društvenog napretka postignutog putem *Welfarea*. Takav se stav zasniva na pristupu koji je *de facto* usvojio prvu premisu *mainstream* ekonomske teorije, po kojoj »živimo iznad svojih mogućnosti«. Prema tom stavu sustav *Welfarea* je u biti shvaćen samo kao trošak, trošak koji se financira predujmom iz vrijednosti koju stvara kapitalistička ekonomija tržišta, predujmom koji navodno opterećuje poduzeća i ugrožava njihovu konkurentnost.

Primjećujemo da čak i marksistički izrazito kritički mislilac kao što je David Harvey, čini se, u osnovi dijeli slično viđenje uloga što ga predstavljaju politike rušenja kolektivnih institucija *Welfarea*, kad u pogovoru svom posljednjem eseju, *The Enigma of Capital*, tvrdi »pravi je cilj tih politika da se "kapital oslobodi odgovornosti snošenja troškova društvene reprodukcije radne snage"«. (Harvey, 2011, str. 269).

Ali i Harvey, kao i mnogi ekonomisti, tu zaboravlja, po mom mišljenju, dvije ključne i tijesno povezane točke, koje karakteriziraju ulogu sustava *Welfarea* i društvene uvjete reprodukcije radne snage u novom kapitalizmu, koje treba spomenuti:

- institucije *Welfarea*, u svom dvostrukom aspektu sustava raspodjele i proizvodnje čine ustvari glavnu proizvodnu snagu koja je omogućila razvoj ekonomije zasnovane na znanju kojim se hrani kognitivni i finacijarizirani kapitalizam

- daleko od toga da predstavljaju samo trošak, uvjeti reprodukcije radne snage danas su sve više izravno i neizravno produktivni

Da bih ilustrirao tu tezu, krenut ću od interpretiranja jedne stilizirane činjenice, na koju se često poziva ekonomska teorija da bi označila pojavu ekonomije zasnovane na znanju.

Mislím na povijesnu dinamiku kojom je dio kapitala nazvan neopipljivim (R&D, ali prije svega odgoj, profesionalno obrazovanje i zdravstvo), već od sredine sedamdesetih godina u Sjedinjenim Državama i nešto kasnije u Evropi, premašio udio materijalnog kapitala u ukupnom kapitalu – i tako postao odlučujući element rasta i konkurentnosti.

Interpretacija te stilizirane činjenice ima barem četiri glavna značenja važna i jasno artikulirana, koja *mainstream* ekonomisti, i Trojka, sustavno prikrivaju. A ta su značenja ipak od bitne važnosti i za razumijevanje uloge institucija *Welfarea* kao i dubokog, ali skrivenog smisla politika koje smjeraju njihovom ukidanju i privatizaciji.

Prvo je značenje, na pojmovnom planu, sljedeće: ono što se naziva nematerijalnim i intelektualnim kapitalom zapravo je bitno utjelovljeno u ljudima, stoga bitno odgovara intelektualnim i stvaralačkim sposobnostima radne snage.

Primjećujemo da s tog gledišta, koristeći se metodom marksističke kritike političke ekonomije, sam pojam nematerijalnog kapitala (koji danas ima najznačajniji udio u burzovnoj kapitalizaciji) predstavlja pravi oksimoron (sintaktičko sjedinjavanje oprečnih termina).

Nastavljajući na tragu tog promišljanja, moglo bi se tvrditi, koristeći i dalje jezik Karla Marxa, da taj pojam ne izražava u stvarnosti, osim u iskrivljenom obliku, način na koji danas u suvremenom kapitalizmu *živa znanja*, inkorporirana i mobilizirana radom, imaju vodeću ulogu u društvenoj organizaciji proizvodnje u odnosu na *mrtva znanja*, inkorporirana u konstantni kapital i u menadžersku organizaciju poduzeća.

Drugo je značenje da je porast dijela kapitala koji se naziva nematerijalnim usko povezan s razvojem institucija socijalizirane nadnice i kolektivnih usluga *Welfarea*. Naročito treba naglasiti da je upravo širenje kolektivnih usluga *Welfarea* omogućilo razvoj masovnog školovanja, odigravši tako ključnu ulogu u onom što možemo nazvati *raširenom intelektualnošću ili kolektivnom inteligencijom*: ustvari raširena *intelektualnost* objašnjava najznačajniji dio povećanja neopipljivog kapitala koji, kako je naglašeno, danas predstavlja bitni element potencijalnog rasta i konkurentnosti neke nacije.

Treće značenje upućuje na način širenja socijalizirane nadnice (mirovina, naknada za nezaposlenost, itd.) koje je povoljno djelovalo na smanjenje pritiska na najamni odnos i pogodovalo povećanju slobodnog vremena, koje se sa gledišta

ekonomije zasnovane na znanju pojavljuje kao *opći um*, kako bi rekao Marx, kao *neposredna proizvodna snaga*.

Ma koliko stigmatiziran kao neproduktivan trošak, te sve više dovođen u pitanje (od strane neoliberalnih politika *workfare-a*), razvoj socijalizirane nadnice ustvari je poticao mobilnost izbora između različitih oblika aktivnosti, obrazovanja, samoobrazovanja i rada što stvaraju bogatstvo i ubrzavaju razvoj kvalitete radne snage i društvenih mreža ekonomije znanja.

Na toj točki valja dakle još primijetiti da Bernard Friot, jedan od najvećih francuskih teoretičara novoga strukovnog socijalnog osiguranja (*«sécurité sociale professionnelle»*) u Francuskoj, kojeg je djelomično preuzeo CGT, nije u krivu kad brani načela sustava mirovinskog osiguranja preraspodjelom, koju bismo mogli nazvati *institucijom zajedništva*, te ide čak dotle da tvrdi kako, na kraju, *slobodan rad* umirovljenika pokriva njihove mirovine.

Četvrto značenje obilježava činjenica da se, suprotno raširenom mišljenju, društveni uvjeti i ključne institucije ekonomije zasnovane na znanju ne mogu sveći na privatne laboratorije R&D velikih poduzeća.

Ti društveni uvjeti odgovaraju ponajviše kolektivnoj proizvodnji *čovjeka za čovjeka* što ih tradicionalno osiguravaju zajedničke institucije *Welfarea-state-a*, prema logici koja u biti, barem u Europi, još uvijek izmiče komercijalnim i financijskim tokovima kapitala.

Osim toga valja naglasiti, kako je u jednom recentnom članku pokazao Stefano Lucarelli, taj zaključak koji se odnosi na ulogu sustava *Welfarea*, potvrđen je i komparativnom analizom u međunarodnim razmjerima.

Jedna međunarodna usporedba jasno upućuje i na jaku pozitivnu korelaciju između razina razvoja netržišnih usluga i institucija *Welfarea*, s jedne strane, i glavnih pokazatelja razvoja ekonomske i društvene efikasnosti *ekonomije zasnovane na znanju*, s druge strane.

Dodatni je rezultat te konstatacije i nizak stupanj društvene nejednakosti, u primanjima i nejednakosti među spolovima, koji osigurava sustav *Welfarea*, što ide ukorak s većom rasprostranjenošću najnaprednijih oblika organizacije rada, zasnovanih na ključnoj ulozi kognitivnog rada.

Ti oblici organizacije rada izmiču konkurenciji zasnovanoj na troškovima i jamče manju ranjivost spram međunarodne konkurencije zemalja u zamahu razvoja (Lundvall i Lorenz, 2009).

To su općenito glavni činioci dugoročnog rasta i konkurentnosti nekog teritorija, a sve više zavise, kako je naglasio Michel Aglietta (1979) o onome što ekonomisti nazivaju kolektivnim faktorima proizvodnosti (opća razina školovanja i profesionalnog obrazovanja radne snage, njene interakcije na određenom području, kvalitete infrastruktura i istraživačke djelatnosti, itd.).

Osobito su važni takvi faktori koji omogućavaju opticaj znanja na jednom prostoru, stvarajući za sama poduzeća mrežu vanjskih otvaranja i dinamične ekonomske učenja, što je bitna osnova tehničkog napretka i endogenog rasta. Na makro-ekonomskom planu to znači da su i sami uvjeti profesionalnog obrazovanja i reprodukcije radne snage već izravno ili neizravno produktivni.

Drukčije rečeno, parafrazirajući Adama Smitha, ali sa suprotnim zaključkom, porijeklo »bogatstva naroda« danas sve više počiva na proizvodnoj kooperaciji u samom društvu (izvan poduzeća), a to znači, da ono ovisi o društvenim i institucionalnim mehanizmima koji omogućuju da znanje cirkulira i da postaje zajedničko, a time omogućuju i kumulativnu dinamiku inovacija.

Na kraju, usprkos njihove važnosti, takve su stilizirane činjenice ekonomisti *mainstreama* i *Trojke* sustavno prikrivali, a to je prikrivanje još značajnije u kontekstu krize državnog duga i politika štednje koje se u njegovo ime sprovode. Objašnjenje toga prikrivanja najvećim se dijelom nalazi u strateškom ulogu koji za kapital predstavlja bio-politička kontrola i tržišna kolonizacija institucija *Welfarea*, i to iz dva glavna razloga:

Prvi razlog je taj, što zdravlje, javna znanstvena istraživanja, obrazovanje, izobrazba i kultura ne samo što oblikuju stilove života i subjektivitet, već kako smo vidjeli predstavljaju noseće stupove reguliranja i usmjeravanja ekonomije zasnovane na znanju.

Drugi razlog je što proizvodnje čovjeka za čovjeka predstavljaju rastući dio proizvodnje i društvene potražnje, potražnje koja je dosad, barem u Europi, bila zadovoljena uglavnom izvan logike tržišta te putem korištenja za kapital neproductivnog rada, to jest neproductivnog za višak vrijednosti.

To objašnjava zašto pred tendencijama privredne stagnacije, sve izraženijima još prije punog izbijanja krize, kolonizacija institucija *Welfarea* predstavlja jednu od krajnjih granica daljnjem proširenju kapitalističke tržišne ekonomije i moći financija (na primjer prelaskom na mirovinski sustav koji ovisi o kapitalizaciji).

U biti ti faktori, a ne navodni troškovi *Welfarea*, omogućuju objašnjenje izvanrednog pritiska koji vrši kapital da bi privatizirao kolektivne usluge *Welfarea* ili ih barem podvrgao, u duhu *New Public Managementa*, logici konkurencije i *kvantificiranog rezultata*, logici koja nije ništa drugo do predigra za čistu i jednostavnu afirmaciju robnih normi i apstraktnog rada.

Iz navedenog slijedi zaključak koji je od bitne važnosti. Suprotno dominantnom ideološkom govoru koji kritizira troškove i navodnu neproductivnost institucija *Welfarea*, cilj kapitala nije reduciranje apsolutne veličine tih troškova, već njihovo reintegriranje u tržišne i financijske tokove.

Kriza državnog duga i politike štedljivosti provedene u njegovo ime, nisu ništa drugo do li izgovor kako bi se te tendencije ubrzale. Tu nailazimo na jedno

od najlogičnijih tumačenja makroekonomske iracionalnosti pro-cikličkih politika i planova štedljivosti što ih zahtijevaju financijska tržišta i slavna Trojka (MMF, EU, ESB).

Zacijelo, proširenje tržišne logike na te sektore teoretski je moguće. Ipak možemo primijetiti da zdravlje, obrazovanje, znanstveno istraživanje itd. odgovaraju aktivnostima koje ne mogu biti podložne ekonomskoj racionalnosti kapitala, osim po cijenu uskraćivanja sredstava, stvaranja dubokih socijalnih razlika, i na kraju drastičnog opadanja društvene učinkovitosti takvih oblika proizvodnje.

Rezultat svega toga bio bi neizbježan pad količine i kvalitete takozvanog nematerijalnog kapitala koji, kako smo vidjeli, predstavlja u suvremenom kapitalizmu ključni faktor razvoja proizvodnih snaga i mogućeg rasta.

II. Dva oprečna modela društva i regulacije ekonomije zasnovane na znanju i njegovom širenju

U kontekstu zaoštrenom produblivanjem krize, može se tvrditi da se oko središnjeg pitanja institucija *Welfarea* u perspektivi ocrtava alternativa između dva suprotstavljena modela društva i reguliranja *ekonomije zasnovane na znanju*.

Prvi model poznat je nažalost čak i previše dobro. On odgovara još naglašenijim neoliberalnim politikama štednje i ukidanja *Welfarea*. Ipak, treba naglasiti da se taj režim »akumulacije putem eksproprijacije« i model reguliranja na kojem on počiva, sudara s nekim dubokim proturječnostimama, kako kratkoročno, tako i srednjoročno i dugoročno.

Zašto?

Prije svega, na planu kratkoročnog makro upravljanja krizom, kako to pokazuje primjer zemalja juga svijeta, štedljivost i rezanje troškova *Welfarea* pojačavaju tendencije stagniranja ekonomije EU. Rezultat je povećanje umjesto smanjenja tereta državnog duga, a s time se povećava i rizik istovremene krize bilo insolventnosti država bilo bankarskog sustava.

Na drugom mjestu, združeni učinak štedljivosti i ukidanja *Welfarea*, kako smo već podsjetili, riskira u prvom redu da uvjete mogućeg rasta i konkurentnosti nagrizi dugoročno, minirajući na taj način i same temelje ekonomije zasnovane na znanju, kojom se hrani kognitivni i financijalizirani kapitalizam.

Tu se susrećemo – jer ga je postojeća kriza dovela do paroksizma - s jednim od najjasnijih izraza paradoksa *rentijerske* logike suvremenog kapitalizma i njegovih institucija u Evropi, paradoksa koji bi mogao dovesti do toga da prepili granu na kojoj sjedi. Da pojasnim: pokušaj da se izvlačenje maksimalne vrijednosti

osigura u kratkom periodu, počiva na postupnom prorjeđenju mehanizama rasta na kojima isto to *rentijersko* izvlačenje može djelovati i obnavljati se s vremenom.

Na taj način prisustvujemo nečemu – iako se to događa iz suprotnog razloga od onog koji je sugerirao svojim čuvenim člankom Garrett Hardin – što bismo mogli nazvati novom »*tragedijom zajedničkog dobra*« (The Tragedy of the Commons) koju izaziva dinamika kognitivnog i finacijariziranog kapitalizma koja - to se ne smije zaboraviti - ide ruku pod ruku s tragedijom *razjedinjavanja* povezanih s privatizacijom znanja.

Ta razorna logika krije ipak jedan donekle pozitivan element: taj način akumulacije koji nije ni ekonomski ni društveno održiv, postaje sve više i više, u smislu Antonija Gramscija, čisti sustav prisile lišen svakog elementa prave hegemonije.

U tom kontekstu sve je hitnije i sve je važnije definirati termine jednog alternativnog modela regulacije društva i ekonomije znanja, na kojem bi mogla počivati izgradnja socijalne Europe. Dvije glavne osi mogle bi predstavljati okosnicu takvog alternativnog razvojnog modela, usredotočenog na politike jačanja i demokratizacije institucija *Welfarea* (shvaćenih u dvostrukom aspektu sustava proizvodnje i sustava raspodjele dohotka).

Prva os upućuje na središnju važnost investiranja u kolektivne netržišne usluge *proizvodnji čovjeka za čovjeka* koje osiguravaju, u isto vrijeme, zadovoljavanje osnovnih potreba, reprodukciju *ekonomije zasnovane na znanju* kao i društveno i ekološki održiv razvitak.

Potrebno je isto tako naglasiti da *proizvodnje čovjeka za čovjeka* predstavljaju i izvor zapošljavanja visokokvalificirane radne snage u aktivnostima u kojima je kognitivna i relacijska dimenzija rada dominantna. *Proizvodnje čovjeka za čovjeka*, doista, po definiciji odgovaraju ko-produkciji usluga. Ta bi konfiguracija favorizirala eksperimentiranje demokratskih i još nepoznatih oblika samoupravljanja proizvodnjom, oblika koji bi tijesno isprepleli korisnike, prema modelu koji bi se mogao postupno proširiti i na druge sektore kao i na druge ekonomske djelatnosti.

Usvajanje takvog modela očito podrazumijeva dovođenje u pitanje dominantne ekonomske paradigme, paradigme po kojoj bi kolektivni izdaci i usluge *Welfarea* navodno predstavljali isključivo troškove, čije bi financiranje zavisilo o oduzimanju iz vrijednosti i viška vrijednosti koje je stvorio isključivo tržišni privatni sektor (za kojeg se krivo drži da je jedini stvaralac bogatstva).

Kolektivni izdaci i usluge *Welfarea* moraju se, suprotno tome, smatrati pokretačkim faktorima ekonomije intenzivnog znanja i društvenih ulaganja, koji putem vlastite proizvodne aktivnosti stvaraju monetarno netržišno bogatstvo, »koje nije oduzeto od kapitalističkog sektora, već neposredno proizvedeno« (Harribey, 2004).

Ta perspektiva, očito, upućuje na dva druga bitna pitanja koja ne možemo razmotriti u raspoloživom vremenu, a to su opće pitanje socijalizacije investicija i pitanje monetarne regulacije koja bi prekinula s dosadašnjim načelima Centralne Europske Banke.

Druga os počivala bi na jačanju logike socijalizirane nadnice putem širenja oblika pristupa zajamčenom dohotku, zasnovanima na objektivnim pravima i mehanizmima suprotnim od onih ekonomske i subjektivne ovisnosti, uobličениh putem duga.

U toj perspektivi moglo bi se razmotriti uspostavljanje društveno zajamčenog dohotka (DZD), neuvjetovanog i neovisnog od najamnog rada. Takav bazični dohodak predstavljao bi se istovremeno kao institucija zajedničkog i primarni dohodak za pojedince, to jest dohodak koji bi bio direktni rezultat proizvodnje, a ne preraspodjele. Valja primijetiti da su te dvije dimenzije, primarni dohodak i uspostavljanje zajedničkog, osim toga, tijesno isprepletene.

Institucija zajedničkog, dakle, jer DZD ne ovisi o javnoj sferi već odgovara »u konačnici, stavljanju na raspolaganje zajedničkom jednog dijela onoga, što je zajednički proizvedeno, namjerno ili ne« (Gorz, 2003, str. 101) i to izvan bilo kakve logike doprinosa zasnovane na odnosu mjere i proporcionalnosti između individualnog truda i prava na dohodak. *Primarni dohodak, na drugom mjestu*, zato jer prijedlog DZD, kao institucije zajedničkog, počiva na preispitivanju i na proširenju pojma proizvodnog rada, i to s dvostruke točke gledanja.

Prvo gledište upućuje na pojam proizvodnog rada, shvaćen prema dominantnoj tradiciji unutar političke ekonomije, kao rad koji generira profit. U kognitivnom kapitalizmu, prisustvujemo značajnom proširenju vremena rada, preko *službenog trajanja radnog dana*, koje je izravno ili neizravno implicirano u stvaranju vrijednosti što ju prisvaja poduzeće. DZD, kao društvena nadnica, odgovarao bi kolektivnom nagrađivanju jednog dijela ove dimenzije koja postaje sve više kolektivnom aktivnošću stvaranja vrijednosti, što se raširuje na sveukupnost društvenih vremena, dajući mjesto ogromnoj masi neplaćenog i nepriznatog rada.

Drugo gledište – protivno dominantnoj tradiciji ekonomske teorije – upućuje na pojam proizvodnog rada, shvaćenog kao rad koji proizvodi upotrebne vrijednosti, izvore bogatstva koji izmiču tržišnoj logici i logici podređenog najamnog rada. Ukratko, treba ustvrditi da rad može biti neproduktivan za kapital, a ipak proizvoditi bogatstvo te stoga naći svoju protustavku u dohotku. Treba s tim u vezi uočiti odnos, istovremeno antagonistički i komplementaran, koji ta dva kontradiktorna oblika proizvodnog rada zadržavaju u razvoju kognitivnog kapitalizma.

Zašto?

Zato što u kognitivnom kapitalizmu, kako je rečeno, širenje slobodnog rada ide ukorak sa subordinacijom proizvodnog rada koji stvara vrijednost, i to zbog

istih tendencija koje vode urušavanju tradicionalnih granica između rada i ne-rada, između sfere proizvodnje i sfere reprodukcije i potrošnje. Politička problematika koju postavlja DZD, dakle, nije samo priznavanje ove druge dimenzije proizvodnog rada, već i prije svega njegova emancipacija odnosno njegovo oslobađanje od sfere proizvodnje vrijednosti i viška vrijednosti.

Smanjenje monetarne zavisnosti radne snage i povećanje slobodnog vremena što DGD omogućava, bili bi ključni instrument koji bi dozvolio kognitivnom radu da ponovo zagospodari vlastitim vremenom života i da tako oslobođeno vrijeme i psihičku energiju koristi u razvoju različitih oblika proizvodnje zajedničkog, kao što su modeli slobodnog softwera i neprofitne društvene ekonomije.

U zaključku, DZD se dakle predstavlja istovremeno kao utemeljenje zajedničkog, odnosno kao primarni dohodak pojedinca i kao kolektivna investicija društva u znanje.

On bi, uz rast kolektivnih usluga *Welfarea*, omogućio uspostavljanje *modela razvoja* zasnovanog na primatu netržišnog i na alternativnim oblicima suradnje, kako u javnosti tako i na tržištu u njihovim načelima organizacije.

LITERATURA

- Aglietta M., Orléan A. (1982.). *La violence de la monnaie*. Paris: PUF.
- Aglietta M. (1997.). *Régulation et crises du capitalisme*. Paris: Odile Jacob.
- Aglietta M. (2001.). *Macroéconomie financière. Tome 1. Finance, croissance et cycles*. Paris: La Découverte.
- Aglietta M., Brand T. (2013.). *Un New-Deal pour l'Europe*. Odile Jacob.
- Baronian L., Vercellone C., Reddito sociale garantito e moneta del comune, *Uninomade 2*. <http://www.uninomade.org/moneta-del-comune-e-reddito-sociale-garantito/>
- Chesnais F. (2011.). *Les dettes illégitimes*. Paris: Raison d'agir.
- David P. (2000.). "A Tragedy of the Public Knowledge Commons". *Oxford IP Centre. Working Paper 04/00*.
- Friot B. (2010.). *L'enjeu des retraites*. Paris: La Dispute.
- Fumagalli A. (2011.). "Trasformazione del lavoro e trasformazioni del *Welfare*: precarietà e *Welfare* del comune (commonfare) in Europa". *Uninomade20*. <http://uninomade.org/trasformazione-del-lavoro-e-trasformazioni-del-Welfare-precarieta-e-Welfare-del-comune-commonfare-in-europa>.

- Fumagalli A., Vercellone C. (2008.). "Dieci punti per una discussione sul reddito". *Infoxoa*, N° XXI, pp. 76-82 .
- Gorz A. (2003.). *L'immatériel*. Paris: Galilée.
- Hardt M., Negri A. (2010.). *CommonWealth*. Harvard University Press.
- Hardin G. (1968.). "The Tragedy of the Commons", *Science*, (162), p. 1243-1248.
- Harribey J. M. (2004.). "Le travail productif dans les services non marchands : un enjeu théorique et politique", *Economie Appliquée*, Tome LVII, n° 4, décembre, p. 59-96.
- Harvey D. (2011.). *The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism*, postfazione all'edizione italiana. Milano: Feltrinelli.
- Kendrick J. W. (1994.). "Total capital and economic growth", *Atlantic Economic Journal*. (22), 1.
- Lordon F. (2009.). "Pour un système socialisé du crédit", <http://blog.mondediplo.net/2009-01-05-Pour-un-systeme-socialise-du-credit>.
- Laval Ch., Vergne F., Clément P., Dreux G. (2011.). *La nouvelle école capitaliste*, La Découverte.
- Lucarelli e Vercellone (2011.). "Welfare systems and social services during the systemic crisis of cognitive capitalism", *European Journal of Economic and Social Systems* (24), 1-2: 77-100.
- Lundvall B., Lorenz Ed. (2009.). "On the Role of Social Investment in the Learning Economy: A European Perspective", u: Morel N., Palier B., Palme J., (Eds), *What Future for Social Investment?*, Institute for Futures Studies, Stockholm: Digaloo.
- Marazzi Ch. (2010.). *Il comunismo del capitale*. Verona: Ombre Corte.
- Monnier J.-M., Vercellone C. (2007.). "Fondements et faisabilité du revenu social garanti", *Multitudes*, n. 27, Janvier, p. 73-84.
- Monnier J.-M., Vercellone C. (2007.). "Travail, genre et protection sociale dans la transition vers le capitalisme cognitif", *European Journal of Economic and Social Systems*, Volume (20), 1: 15-35.
- Negri A., Vercellone C. (2008.). "Le rapport capital/travail dans le capitalisme cognitif", *Multitudes*, N° 32, p. 39-50.
- Vercellone C. (2010.). "Modelli di Welfare e servizi sociali nella crisi sistemica del capitalismo cognitivo", *Common*, Numéro 1, p. 32-39.

TOWARDS A WELFARE OF COMMON?

Summary

The purpose of this paper is to show why the institutions of social welfare (Welfare) are today a major stake in the game of capitalist management so-called sovereign debt crisis and conflicts that may determine an alternative model of development as opposed to the current neo-liberal policy of austerity and sacrifice.

In this perspective, my presentation will be divided into two parts. In the first part my intention is to highlight some elements, which are often disguised, and at the same time contribute to the explanation of the nature of the current crisis, as well as the strategic role played by the policy of expropriation of welfare.

In the second part I will try to show that, in terms of Welfare institutions, the crisis brings to light an alternative between two opposing models of society and the regulation of the economy based on the driving role of knowledge and its dissemination.

Key words: Welfare institutions, sovereign debt, debt crisis, socialised wages, knowledge based economy, austerity policies